

Frederik Holst – lege, universitetslærer og samfunnsbygger

Michael 2021; 18: Supplement 27, 9–15.

Frederik Holst (1791–1871) var kjøpmannssønn fra Holmestrand. Han ble sendt til Christiania Kathedralskole for å begynne en akademisk utdanning. Derfra dro han i 1810 til København, der han avla examen artium ved Københavns Universitet og medisinsk embetseksamen i 1815. Han framstilte seg for lisensiatgraden i medisin om medisinsk bruk av salpetersyre ved Det Kongelige Frederiks Universitet i Christiania i 1816. Med et arbeid om den typisk norske radesyken var han den første som tok doktorgrad ved det nye norske universitetet i 1817. I 1824 utnevntes han til professor ved Det medisinske fakultet, med hygiene, toksikologi og farmakologi som arbeidsområder. Holst ble ganske straks en av de mest sentrale skikkelsene i oppbyggingen av en nasjonal, norsk medisin. Holst fornyet psykiatri og fengselsvesen, og han etablerte en nasjonal, medisinsk fagpresse. Hans erfaringer med koleraepidemien i 1832–1833 ble grunnlag for Sunnhetsloven av 1860. Til undervisnings- og forskningsformål bygde han opp en betydelig farmakologisk samling ved Universitetet. Gjennom mindre enn et århundre utviklet norsk medisin og helsevesen seg fra nærmest intet til internasjonal standard. Gjennom sitt mangslungne arbeid, mange reiser og tette kontakter med utenlandske kolleger bidro Holst sterkt til dette. Som privatperson virker det som om han var tilbaketrukket. Kanskje gir hans store arbeid med farmakologisamlingen en forklaring på hvorfor vi hører mindre om ham i eldre år.

I 1805, midt under nødsårene i det første tiåret av 1800-tallet forlot ungutten Frederik Holst kjøpmannshjemmet i Holmestrand og dro til Christiania for å gå på den anerkjente Christiania Kathedralskole. Som ordningen var den gang, var *examen artium* en opptaksprøve ved Universitetet. I 1810 reiste han derfor til Københavns Universitet, tok artium, studerte medisin og avla embetseksamen der i 1815. Han hadde åpenbart både et lyst hode

og en stor arbeidskapasitet. Ikke bare fikk han embetseksamen med *laudabilis* og utmerkelse, men i København fikk han også Universitetets gullmedalje i 1814 for besvarelsen av en prisoppgave om salpetersyre *Exponere historiam acidii nitrici ceu tam externi quam interni*.

Men det var til Norge han ville. I Christiania var det nå blitt et universitet, og det var noe for ham. I februar 1816, et snaut år før han flyttet hjem fra København for godt, dro han til Christiania og forsvarte lisensiatgraden ved det nye universitetet på omtrent det samme temaet som han hadde fått medalje for, nemlig *De acidi nitrici usu medico*. Fram til 1845 var systemet nemlig slik at man måtte ta en lisensiatgrad først hvis man ville fortsette og ta doktorgrad. Året etter, i 1817, forsvarte Frederik Holst sin doktorgrad, for øvrig som den første doktorand ved det unge universitetet. Avhandlingen var en studie av den spesifikt norske sykdommen *radesyke* og hadde tittelen *Morbus, quem Radesyge vocant, quinam sit, quanamque ratione e Scandinavia tollendus?* (1).

Deretter gikk det slag i slag med karrieren. Høsten 1817 var han i Uppsala og Stockholm for å studere undervisning og administrasjon. Så ble han først konstituert, så utnevnt til stadsfysikus i Christiania allerede i 1818. Men like etter dro han av sted til utlandet igjen, nå på en studiereise i to år for å lære mer om hygiene, sinnssykevesen, fattigvesen og fengselsvesen. Dette var områder der han senere kom til å få gjennomført store reformer.

Holst og Universitetet

I 1824 ble Holst professor i medisin. Han fikk ansvar for fagområdene hygiene, toksikologi og farmakologi. Men ved det nye fakultetet måtte alle gjøre alt den første tiden, så man vikarierte for hverandre og Holst foreleste f.eks. også osteologi, bandasjelære og kirurgi. Det var imidlertid hans innsats i hygienefaget, dvs. samfunnsmedisin, som han kanskje er blitt mest kjent for i ettertiden (2).

At Holst også tok på seg farmakologi, hang sannsynligvis sammen med de interessene han hadde vist gjennom gullmedaljearbeidet og lisensiatavhandlingen.

Han begynte straks, ganske ambisiøst, å bygge opp en studiesamling av droger. Etter 41 års arbeid, i 1865, var denne blitt så stor og vitenskapelig viktig at den fikk betegnelsen *Museum*.

I Norge hadde man på denne tiden ingen oppdatert, norsk farmakope, altså en offentlig godkjent oversikt over de medikamentene apotekerne skulle ha tilgjengelige, over hvordan disse medikamentene skulle være, og over hvordan de skulle tilberedes. Fra 1824 satt Holst i komiteen som skulle utgi en slik farmakope og var medlem helt til den forelå i 1854.

For å forstå utviklingen ved Universitetet på 1800-tallet, må vi være klar over at dette var et av mange nasjonsbyggingsprosjekter. Fram til rundt 1870 var Universitetet først og fremst en skole, samtidig som det skulle bygges opp som en institusjon. Derfor ble det i den første tiden mindre selvstendig kunnskapsproduksjon, dvs. forskning, enn senere. Universitetet var en embetsmannsskole, en slags eliteskole for dem som skulle styre landet og utvikle det videre. For medisinenes vedkommende var dette leger som skulle yte praktisk helsehjelp på individ- og samfunnsnivå. En bemerkning i en oversikt over undervisningen høsten 1829 er således betegnende. Holst skriver at han underviser «Receptskrivningslæren, og, om Tiden tillader det, almindelig Pharmakologie» (3,4). Det later til at i undervisningen måtte i pionertiden det matnyttige komme først.

I egenskap av medisinsk professor satt Holst i et stort antall komiteer, styrer, råd og utvalg. Han var med i planleggingen av undervisningssykehuset Rikshospitalet som åpnet i 1826 og var med i styret til 1854.

I 1826 ble det opprettet et medisinsk leseselskap i Christiania, der Holst var med. Det var behov for mer faglitteratur enn Universitetet kunne tilby, derfor opprettet man en lesesirkel som abonnerte på fagtidsskrifter Universitetet ikke hadde sett seg råd til å holde. I 1833 ble denne uformelle virksomheten formalisert til det som siden har vært Det norske medicinske Selskab, og hvor et av formålene har vært ajourføring av legenes kunnskaper (5).

Samtidig ga Frederik Holst i årene 1826–1837 ut det første norske, medisinske fagtidsskriftet *Eyr*, først sammen med sin eldre kollega Michael Skjelderup (1769–1852), men etter hvert som eneansvarlig (6). I 1840 var han med på å starte det prestisjetunge *Norsk Magazin for Lægevidenskaben* og var selv redaktør i den påfølgende femårsperioden.

Koleraepidemien i 1832–1833 rammet Norge hardt. Holst var en sentral person i det offentlige arbeidet for å bekjempe sykdommen. Dette satte hans vitenskapelige evner på prøve, når han skulle innhente og analysere tilgjengelig kunnskap og legge til rette for praktiske tiltak. Særlig varig verdi fikk dette arbeidet fordi erfaringene fra koleraen i 1832–1833 og den senere epidemien i 1853 ble et grunnlag for Sunnhetsloven av 1860. Mange av denne gamle lovens prinsipper for smittevern gjelder fortsatt i 2021.

Holst og samfunnet

Frederik Holst hadde et særlig våkent øye for dem som hadde det vondt i samfunnet. Især gjaldt det de sinnslidende, som ofte hadde hatt en traurig tilværelse, enten som bortgjemte eller bortsatte i lokalsamfunnene, eller innesperret på primitive dollhus (7). Det skulle bygges nye, statlige asyl

i henhold til et nytt og mer humant syn på sinnssykdom. Holst planla et stjerneformet psykiatrisk sykehus etter en panoptisk modell, der arkitekturen i seg selv var et element i behandlingen. Men innen planene om det som ble til Gaustad Asyl ble virkelighet, hadde psykiatrien utviklet seg videre, og det hadde ligget andre prinsipper til grunn da dette sto ferdig i 1855.

Et tilgrensende felt var fengselsvesenet og den behandlingen som fanger ble utsatt for (8). Holst hadde vært medlem av Straffeanstaltkommisjonen av 1837. Den hadde anbefalt en type fengsler som vi riktignok bare fikk ett av, nemlig Botsfengslet i Christiania i 1851. Holsts ideer om human fangebehandling hadde der veid tungt. Botsfengslets arkitektur gjenspeiler det panoptiske asylet han hadde foreslått, men som det ikke ble noe av.

På grunn av hans mangslungne virke i samfunnet, kan man betegne Frederik Holst som samfunnsmedisinens far i Norge (9). Dette var imidlertid en virksomhet som var kontroversiell hele tiden, fordi så mange interesser sto mot hverandre i et samfunn under oppbygging.

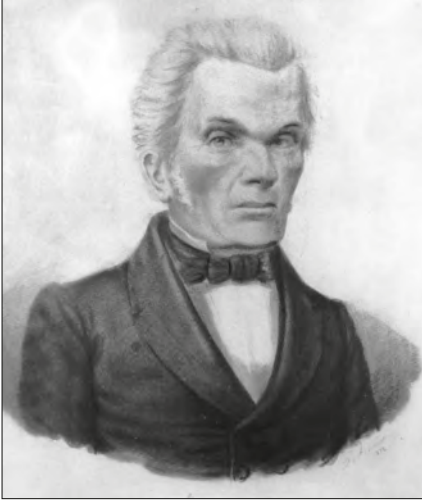
I 1856 opprettet han et legat til beste for løslatte straffanger. Honoraret for sitt helselovgivningsarbeid satte Holst i 1859 inn som grunnkapital i et legat til beste for Understøttelsesforeningen for norske leger og deres enker.

Frederik Holst – en «doldis»?

En «doldis» er definert som en innflytelsesrik, men tilbaketrukket person. Var Frederik Holst en slik? Hans kunnskaper trer fram gjennom utallige artikler, rapporter og andre skriftstykker, og oversikten over hans virke, slik den framkommer i *Norges Leger*, er meget omfattende (10). Men hvor er *personen* Frederik Holst?

Det norske medisinske Selskab inviterte til et dagsmøte om spørsmålet *Frederik Holst – hvem var han?* den 27. mars 2017. Der var personer med tilknytning til Holsts fagområder og disses historie og mange andre. Innleggene ga stoff til et spesialnummer av *Michael* om spørsmålet (11). Der var også ganske mange av Holsts familie og etterkommere til stede. Diskusjonen gikk livlig, men selv da var det egentlig vanskelig å finne fram til personen Frederik Holst.

Den vidkjente Holst holdt åpenbart fagperson og privatperson klart fra hverandre. Det har til og med vært vanskelig å finne ut av slike basale opplysninger som om hvor han bodde. Kanskje tilbrakte han sine siste år i huset til sønnen Axel i Pilestredet 13 (12). Hans hustru het Dorothea («Thea») Christierne Steffens (1805–1866). Den etter hvert nedlagte kantine i Frederik Holsts Hus ved Universitetet i Oslo var for øvrig oppkalt etter henne.

Figur 1: Frederik Holst. Tegning utført av David Arnesen (1818–1895). Tilhører Det norske medicinske Selskab.

Det er også vanskelig å finne et bilde av Frederik Holst, enda han levde på en tid da det ikke var uvanlig å la seg fotografere. Da *Norges Leger* skulle utgis i 1873, etterlyste man et fotografi av denne medisinenes nestor som var død to år tidligere, men redaksjonen måtte gi opp. Det norske medicinske Selskab har en tegning, signert Arnesen (Figur 1). Et maleri av Wilhelm Peters (1851–1935) skal være utført på grunnlag av en tegning (Figur 2).

Frederik Holst blir mindre synlig i medisinhistorien fra rundt 1850. Han var da i underkant av 60 år. Flere av hans store innsatser som innen psykiatrien, fengselsvesenet og tidsskriftutgivelsen, var nå vellykket avsluttet. Av *Magazinet* ser vi riktignok at han deltok på Det norske medicinske Selskabs møter, ofte med innlegg. Men det er stillere enn før. Hadde alderen meldt seg?

Figur 2: Frederik Holst, maleri av Wilhelm Peters (1851–1935) etter Arnesens tegning. Tilhører Sparebankstiftelsen DNB. (Beskåret nederst.)

Det kan hende at den katalogen over den farmakologiske drogesamlingen som nå foreligger, sammen med de fortsatt bevarte delene av samlingen, gir en forklaring på hva han brukte sine siste år til. Farmakoppearbeidet var ikke ferdig før i 1854. Deretter må han ha hatt et enormt arbeid med fortsatt å bygge opp samlingen til et vitenskapelig *Museum*. Han forteller selv om klassifikasjonsarbeidet som også måtte revideres underveis, fordi nye prinsipper meldte seg (13).

Håndskriften her og der i katalogen tyder på at det er en eldre mann som skriver. Han avsluttet arbeidet i 1866, samme år som hans hustru døde. Den 4. juni 1871 døde han og ble begravet på Vår Frelsers Gravlund. Dødsårsaken var oppgitt til alderdomssvakhet.

Et spektakulært liv var over.

Litteratur

1. Holst F. Hva er sykdommen som kalles Radesyge, og på hvilken måte kan den utryddes fra Skandinavia? Norsk utgave ved Anne Kveim Lie. *Michael* 2005; 2: Supplement 2.
2. Nylenna M, Larsen Ø. Frederik Holst – professor, publisist og pioner. *Michael* 2012; 14: 259–71.
3. Medicinske Forelæsninger ved det Kongl. Frederiks Universitet. *Eyr* 1829; 4: 351–2.
4. Straand J, Sandvik H. Professor Niels Berner Sørenssen (1774–1857) – teori og praksis i en medisinsk brytningstid. *Michael* 2021; 18: Supplement 27, 218–38.
5. Larsen Ø. Det norske medicinske Selskab – aktør og arena. *Michael* 2019; 16: 351–425.
6. Nylenna M, Larsen Ø. *Eyr* – portrett av et tidsskrift, *Michael* 2015; 12: Supplement 15.
7. Kringlen E. Frederik Holst og psykiatrien. *Michael* 2017; 14: 288–93.
8. Larsen Ø. Frederik Holst og fengslene. *Tidsskr Nor Lægeforen* 2001; 121: 3556–60.
9. Schiøtz A. Samfunnsmedisinens pioner – Frederik Holst og det offentlige lege- og helsevesen. *Michael* 2017; 14: 272–87.
10. Larsen Ø. Frederik Holst i *Norges Leger*. *Michael* 2017; 14: 358–62.
11. *Michael*, årgang 14, hefte 4.
12. Bergsland J. Frederik Holst: min tippoldefar. *Michael* 2017; 14: 312–23.
13. Holst F. Catalogus Musei pharmacologici Universitatis Regiæ Friedericianæ – Frederik Holsts egen innledning. *Michael* 2021; 18: Supplement 27, 51–74.

Øivind Larsen

oivind.larsen@medisin.uio.no

Frederik Holst – physician, academic, and a pillar in society

Øivind Larsen

Summary

Michael 2021; 18: Supplement 27, 9–15.

Frederik Holst (1791–1871), son of a merchant in Holmestrand, Norway, received his basic academic training at the Cathedral School in Christiania. In the years 1810–1815 he studied medicine in Copenhagen. Back in Christiania, he took a licentiate degree on the medical use of nitrous acid in 1816 at the new Royal Frederiks University, established 1811. In 1817 he was the first candidate ever to defend a doctorate at the new university. His topic was the typical Norwegian disease named radesyge. In 1824 he was appointed professor, covering the disciplines hygiene, toxicology, and pharmacology. In the years to come, Holst became one of the most influential persons in the establishing of a modern, national medicine in Norway. He initiated and implemented major revisions of Norwegian prisons and psychiatry. As an editor of the first medical journal in Norway, *Eyr*, and its follower *Norsk Magazin for Lægevidenskaben*, he set new standards for a national, academic press. Holst was also instrumental in developing new health legislation, much based on his experiences from the cholera epidemics of 1832–1833. Holst was often out travelling on study tours, and he maintained extensive academic contacts. This is also reflected through his upbuild through more than forty years (1824–1865) of a scientific collection of pharmacological specimens. Frederik Holst seems to have been a somewhat shy person in his private life. In his last years he gradually disappeared from the public arena. Perhaps his time-consuming work with the pharmacological collections explains what fully occupied him at the end of his career.